

BRIEF
PGA
0059033

ЛНВ 1909 ...

ний розгляд; далї автор говорить про сфальшоване „робітницького посланія“ папи Льва XIII подає доґматичну історію теорії вартости та виводить, що теорія вартости праці, се теорія здорового людського розуму, стара як світ; що се теорія цїлої середньовікової схолястики й канонїстики від Альберта Великого й Томи з Аквіна. На питане про повстане надвартости відповідають історичні факти. Теорія вартости й надвартости Маркса — не „гіпотеза“, не „виплід думки“, позбавлений підкладу в дійсности, а наскрізь певна, безперечна наукова правда. Маркс нїколи не казав: „власність — крадїж“ або „дохід із капіталу несправедливий“. Велике й далеке значіне церковної теорії лихви доси мало пізнане. Клерикальні письменники вдоволяють ся малодушними пробами замазати що їм невигідне, апольоґіями, подиктованими бажанєм не станути поперек пануючим поглядам.

На закінчене автор подає „Collegium logicum“ та цїкавий матеріял під фільософію права взагалї та власности з-осібна.

Се короткий зміст книги, крізь котру проглядає обличє правовірного католика та смілого дослїдника правди. Спорити з його теоретичними поглядами можна; але не можна відказати йому ориґінальности концепції та консеквентности в переводженю принятих думок.

LIBRARY
APR 5 1968
UNIVERSITY OF TORONTO

МИХ. ГРУШЕВСЬКИЙ.

Юбилей Миколи Гоголя.

Yubylei Mykoly Hoholia

За кілька день письменна Россія святкуватиме столїтнї роковини одного з найславнїйших синів України Миколи Гоголя. 19 марта с. ст. 1808 р. народив ся він в своїм родиннім гнїздї, в старшинській родинї полтавській — оден з ґенїальнїйших людей, яких дала Україна, і заразом оден з найглубше записаних в історії культурного і національного житя своєї тіснїйшої отчини її син. І в кругу свідомого українства наших часів належить йому вдячна гадка.

Правда, його память буде предложена нашій суспільности під спеціальним ґарніром. Давно вже в ворожих українству сферах з Гоголя зроблено певного рода символ, прапор і гасло „общеросизма“, на посрамленне українських сепаратистів. В київськім учебнім окрузї, що обіймає більшу половину російської України, у всїх школах наказано відсвяткувати юбилей Гоголя по спеціальній проґрамі й інструкції. Ще давнїйше в „правих“ кругах Київа

Bre 7 PG A 005 90

автора Тараса Бульби зроблено свого рода патроном чорносотенства.. Все се несе з собою небезпеку, що імя й память Гоголя надовго буде споганене в очах не-чорносотенної суспільности, подібно як зогиджено таким чорносотенним методом иншу перлину славянської творчости — „Жизнь за царя“ Глинки. І се було б жалко не тільки з загального, а і з спеціально-українського становища, коли б нам споганили, обмерзили се близьке і миле нам імя.

Воно повинно зістати ся нам близьке і миле, не вважаючи на то, що проби зробити Гоголя прикладом „Общерусса на малороссійской почвѣ“, взірцем і каноном для українства — яким повинний бути Українець, таким як Гоголь, а не „сеператистом“ — почали ся не з нинїшнього дня [1]).

Гоголь в тім не винен. Він дав українству те, що міг дати в своїм часї і в обставинах, в яких вивела на світ і виховала його доля.

Нам прикро, що ґеніальні сили його духа не вилили ся в напрямі національнім — що він не був новатором в національній сфері, яким був в сфері чисто літературній. Жаль, що він не був свідомим Українцем в нашім теперішнім розумінню, не писав по українськи. Але він був продуктом свого часу і своїх обставин. Людям, що ще живуть на наших часах або жили ще зовсїм не давно, не ставимо в докір, що вони, почуваючи себе Українцями, працювали на ґрунтї общерусскім і не писали по українськи зовсїм, або майже зовсїм — то що можемо закинути Гоголю? Сих людей, що маючи за собою трохи не столїтню традицію літературної творчости на українській мові, не раз навіть національною узкістю вважали гостре ставленнє питання про писаннє на українській мові,—ми не винуватимо: пробачаючи сю вину їх часу, вважаємо їх визначними, заслуженими Українцями. То що казати про Гоголя, якого погляди, світогляд, смак і потяги формували ся під виключним панованнєм „єдиної правдивої“ російської літератури й культури? Адже доперва нашим часам властиво судило ся поставити українське національне питаннє „у весь зріст“. Досить оправдано можемо почувати гіркі почутя на попереднї поколїння, що вони своєю „умїркованїстю“ в національнім питанню поставили нас в таку невигідну позицію, так що посиланнєм на їх приклади можуть нам докучати всякі неприхильники українства. Можемо жалувати на них, що приходить ся нам покутувати їх „самоотверженіе“, яке розбудило такі гострі апетити на українську спадщину, що наші елементарні національні домагання, найпримітивнїйші

[1]) Див. інтересний перегляд юбілейної літератури про Гоголя з нагоди пятдесятилїтя його смерти (1902) ів. Стешенка в записках львівських т. LVII і LVIII.

умови національної самоохорони стягають на нас гнїв і злобу, докори в шовінїзмі і крайнїм нацїоналїзмі. Але — мусимо памятати, що сї національно-слабкі поколїння, сї лїниві держателї національних талантів були також отягчені тяжкою спадщиною по своїх предках...

Гоголь виріс на руїнах старої Гетьманщини, не підозріваючи, що з смертю козацького устрою не перестала жити Україна. В тій сфері, де він виховував ся, ніхто не підозрівав сього. Там вся енергія була звернена на приладженнє до нових полїтичних і суспільних форм, щоб за цїну сього добити ся карієри й мастку; приклади „великих людей" [1]), що вміли видряпати ся на верхи російської службової єрархії, служили прикладом і заохотою. Свій край, свою минувшість, свої традиції любили, — але з сим не звязували ся нїякі мрії про продовженнє того минулого, нїякі гадки про можливі виводи з тих симпатій і привязань. Се був пієтизм до умерлого і похороненого. І Гоголь, підогрітий мріями на непривітній чужинї про свою „Малороссію" і тим (чисто етноґрафічним) інтересом, який побачив до українства в петербурських інтелїґентських кругах, став ентузіастичним співцем українського житя, що вмерало на його очах під новими впливами, новими формами, поетом давньої України, безповоротно похороненої. Він обсипав роскішними квітами творчости сю Україну, що представляла ся йому дорогою, прекрасною покійницею; овіяв її гробовець ароматами поезії — не підозріваючи її близького воскресення, не підозріваючи вічного житя під шкарлупою пів-зотлїлих форм. І ті слова любови і ентузіазма, які будили потім в його читачах огонь завзятя, енергії, національного житя — в його устах були тільки повним жалю і любови похоронним співом...

Нещастєм було, що Гоголь не мав наоколо себе людей з сильнїйше вираженими національними почутями. Він обертав ся між Росиянами або Українцями зовсїм денаціоналїзованими. Але подивити ся, як електризують його українські інтереси й симпатиї Максимовича, не вважаючи на дуже хвилеві й короткі стрічи! Гоголь починає іронїзувати з Великоросів й Великоросії, вдавати ся в український націоналїзм; сама термінольоґія зміняєть ся: вже нема „Малороссіи", на її місці „Україна". Ось кілька вїмків з листів 1833—4 рр.:

„Бросьте въ самомъ дѣлѣ кацапію, да поѣзжайте въ Гетьманщину. Я самъ думаю тоже сдѣлать и на слѣдующій годъ махнуть отсюда. Дурни мы, право, какъ разсудить хорошенько! Для чего и кому мы жертвуемъ всѣмъ?" (I с. 258).

[1]) Так зве малий Гоголь екс-мінїстра Трощинського, свого свояка.

Тілом українського [illegible] сепаратизму [illegible]
тери з Москвою, з [illegible] — другою [illegible]
того шляхом до [illegible], [illegible]
[illegible]

Гетьман, [illegible] старої Гетьманщини [illegible]
що з самого [illegible] України [illegible]
[illegible]
гонцем був [illegible] до [illegible]
і суспільних форм [illegible] світу своїх [illegible]
[illegible] „[illegible]“ [1], що [illegible]
[illegible]
[illegible] — [illegible]
не [illegible] при [illegible]
[illegible] і [illegible]
потім до [illegible], і [illegible]
на національному [illegible] „[illegible]“ [illegible]
графічною [illegible] по українським [illegible]
інтелектуальним кругам, [illegible]
[illegible]
[illegible] України [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] — не [illegible]
[illegible]
своїх [illegible] і [illegible], які будуть [illegible]
[illegible] — з [illegible]
[illegible] і [illegible].

[illegible] було, що Гоголь [illegible]
[illegible]
Гетьманщини для Українців [illegible]
[illegible]
Малоросією, [illegible]
тому, [illegible] в Полтаві, [illegible]
з українській [illegible]
наші „[illegible]“, [illegible] „Україна“ [illegible]
від 1860-х рр.

„[illegible] [illegible]
ці. В [illegible]
[illegible]
[illegible]“ [illegible] с. 266.

[1] [illegible] Гоголь [illegible]

„Теперь я принялся за історію нашей бѣдной, единственной Украйны“ (I с. 263).

„Туда, туда! въ Кіевъ, въ древній, въ прекрасный Кіевъ! Онъ нашъ, онъ не ихъ — не правда ли? тамъ или вокругъ него дѣялись дѣла старины нашей... Да это словно будетъ, если мы займемъ съ тобою кіевскія каѳедры: много можно будетъ надѣлать добра. А новая жизнь среди такого прекрасного края! Тамъ можно обновиться всѣми силами“ (I с. 268).

„Влюбился же въ эту старую толстую бабу — Москву, отъ которой кромѣ щей да матерщины ничего не услышишь“ (I с. 281).

„Еще просьба: ради всего нашего, ради нашей Украйны, ради отцовскихъ могилъ“... (I с. 206).

Все се примітивно, фразисто, але воно тільки показує, в який бік міг би йти Гоголь, як би сфера инша його окружала, а не та общеросийська. Характеристично, що одинокий Гоголів лист український, який заховав ся, писаний до Поляка, Богдана Залеского, якому була чужа та российська мова, прийнята в сферах, де обертав ся Гоголь. Виливами сфер, окруження, очевидно, треба обясиювати, чому Гоголь не перейшов ні разу на українську мову в своїй творчости, як переходили часами „двоязичні“ Українці його поколїнь, як той же Максимович, Бодянський, Костомарів і б. и. Колиб замість Петербургу, Риму, Москви Гоголь пожив би в харківськім кружку 1830-х років, в київськім 1840-х років, лїтературна спадщина Гоголя мабуть не була б виключно великоруська.

Українське почуте в нім було. Читайте його ентузіастичні похвали українській пісні, українській мельодії („О малороссійскихъ пѣсняхъ“, 1834, і лист до Максимовича 1833 р.). Читайте його конспект української історії (Взглядъ на составленіе Малороссіи, 1832), де так різко зазначена історична окремішність України:

„И вотъ, южная Россія, подъ могущественнымъ покровительствомъ литовскихъ князей, совершенно отдѣлилась отъ сѣверной. Всякая связь между ними разорвалась; составились два государства, называвшіяся одинаковымъ именемъ — Русью, одно подъ татарскимъ игомъ, другое подъ одвымъ скипетромъ съ Литовцами. Но уже сношеній между ними не было; другіе законы, другіе обычаи, другая цѣль, другія связи, другіе подвиги составили на время два совершенно различные характеры“...

Щоб переконати ся, як сильно відчуває він ріжницю української і великоруської мови, варто перечитати його лист до Максимовича:

„Есть пропасть такихъ фразъ, выраженій, оборотовъ, которые намъ,

малороссіянамъ, кажется, очень будутъ понятны для русскихъ, если мы переведемъ ихъ слово въ слово, но которые иногда уничтожаютъ половину силы подлинника. Почти всегда сильное, лаконическое мѣсто становится непонятнымъ на русскомъ, потому что оно не въ духѣ русскаго языка; и тогда лучше десятью словами опредѣлить всю обширность его, нежели скрыть его... Помни, что твой переводъ для русскихъ, и потому всѣ малороссійскіе обороты рѣчи и конструкціи прочь!“ (I с. 290—1).

А міркування Гоголя (в листї до Смірнової) на тему яка у нього душа „хохлацкая или русская“, дають розуміти, що в теорії він припускав зовсїм свідомо можливість українського самопочутя, свідомости, хоч сам в собі й не бачив різко вироженого національного почутя:

„Скажу вамъ, что я самъ не знаю, какова у меня душа, хохлацкая или русская? Знаю только, что никакъ бы не далъ преимущества ни малороссіянину передъ русскимъ, ни русскому передъ малороссіяниномъ“.

Понятє про два національні типи, про „дві руські народности“, як їх чверть столїтя пізнїйше назвав Костомаров, було у Гоголя зовсїм виразне. Тільки він, як усе те поколїннє „українофилів“, не виводив з сього нїяких виводів (консеквенцій) розвою і змагань, не припускав переходу з етноґрафічної статіки в національну динаміку.

Взагалї нї що важне не дїлить його від усього того поколїння українофилів його часів — а тим часом вони були попередниками свідомого українства пізнїйших поколїнь. І тому не тільки з огляду на вплив, який мали Гоголеві повісти з українського житя (люде наших поколїнь певне тямлять, скільки завдячали їм в розвою й усвідомленню своїх українських симпатий!), а і з огляду на його українські почутя ми не маємо нїякої причини викидати його з історії українського національного руху, розвою української свідомости. Не цїлою своєю творчістю, не цїлою своєю ґіґантською фіґурою, але де-якими сторонами своїми він належить сюди.

І меньше всього можна згодити ся на те, щоб його противставлювано українському рухови, як щось принціпіально йому противне. На всякі такі проби і заходи ворогів українства ми мусимо повторити його власну фразу з наведеного вище листа: „Він наш, він не їх!“....

[illegible]

„[illegible]" [illegible]

[illegible]

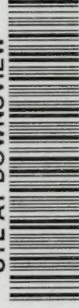
„Мі́ни [illegible], або [illegible]".

III 84

PLEASE DO NOT REMOVE
CARDS OR SLIPS FROM THIS POCKET

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY

01-859-346

UTL AT DOWNSVIEW
D RANGE BAY SHLF POS ITEM C
39 09 02 17 05 005 9